

מגילת העצמאות: "בזכות המבוכה ובגנות הטיח"

פרופ' אלי פודה*

אפריל 2018

מדינת ישראל עומדת לחגוג את יובל ה-70 להקמתה ברוב פאר והדר. המילה המקראית "יובל" יוחדה לשנת ה-50, אולם עם השנים היא קיבלה משמעויות נוספות. יום השנה ה-70 מתהדר בתואר "פלטיון" אבל אין הוא פופולרי בקרב אומות העולם כמו יובל הכסף (25), יובל הזהב (50) או יובל המאה. ובכל זאת, קברניטי המדינה החליטו לחגוג את שנת ה-70; החלטה זו מלמדת יותר על הכוונה של המחליטים להתגאות בהישגים שמרביתם כלל לא היו שותפים להם מאשר על ההישגים עצמם. מטבע בריאתן חגיגות מדינה מדגישות באור יקרות מה שמתכנני החגיגות בחרו להציג. חגיגות מדינה הן דבר חשוב לא רק לשלטון, הרוצה לחזק את הלגיטימציה שלו, אלא גם לאזרח הפשוט הרואה בחגיגה הזדמנות להזדהות עם המדינה ועם האומה – שאת מרבית תושביה הוא לא פגש ולא יפגוש בחייו. החגיגה משחקת אפוא תפקיד פסיכולוגי חשוב בהבניית הנאמנות של האזרח למדינתו. כך זה בכל העולם ולא רק בישראל.

החגיגה המתוכננת, כפי שהיא נראית כעת, היא סוג של טיוח. ברל כצנלסון, באחד ממאמריו הידועים, דיבר על "בזכות המבוכה ובגנות הטיח". בחגיגה אין מבוכה, אין סימן שאלה, אין ביקורת עצמית. הכול בה טוב, או כך זה נראה. במסגרת חגיגות ה-70 תופסת מגילת העצמאות מקום מרכזי. אמנם אין לה מעמד מיתי בחברה הישראלית כמו, למשל, המקום שתופסת החוקה בחברה האמריקנית, אולם יש לה מקום מרכזי בזרם החילוני והלאומי-דתי. מגילת העצמאות מהווה מראה מצוינת להסתכל על עצמנו. זהו מסמך מרשים, המשרטט חזון לאומה צעירה המצויה בתוך מלחמה נגד שכניה, אולם המלחמה לא טשטשה את הראייה של חותמיה בצורך לבנות מדינה, המושתתת על יסודות החירות, הצדק והשלום, מקיימת שוויון זכויות חברתי ומדיני גמור לכל אזרחיה בלי הבדל דת, גזע ומין, ומבטיחה חופש דת, מצפון, לשון, חינוך ותרבות. יתרה מזו, המגילה מבטיחה לשקוד על פיתוח הארץ "לטובת כל תושביה". כבר בחלקים אלה ניכר הפער בין הטקסט למציאות: גזענות יהודית כלפי האחר הזר באופן כללי, וכלפי ערבים באופן ספציפי; כפייה דתית; חוסר שוויון חברתי; הדרת נשים ועוד. המגילה גם אומרת, כי מדינת ישראל "תהא פתוחה לעלייה יהודית ולקיבוץ גלויות"; ואכן, בתחום זה עלו ההישגים על כל דמיון: מדינות ערב, רוסיה, אתיופיה, צרפת ועוד. באיזו עוד מדינה בעולם קיים אגף בשירות החשאי שתפקידו להעלות יהודים ממדינות שאינן מקיימות עמנו קשרים דיפלומטיים?

המילה "שלום" מוזכרת חמש פעמים במגילת העצמאות; חוץ מהמילה "יהודי" זו המילה הנפוצה ביותר. פרופ' דני בר-טל כבר הראה במחקרו, כי האמונה בשלום היא אחת מאמונות היסוד באתוס הישראלי. זוהי משאת נפש שאף אחד לא יכול להתנגד אליה, אולם השאלה מה הוא עושה כדי לקרב אותה. המגילה מדברת על משהו נשגב, שלום בהתאם לחזונו של נביאי ישראל. יתרה מזו, המגילה מצהירה, כי "אנו מושיטים יד שלום ושכנות טובה לכל המדינות השכנות ועמיהן, וקוראים להם לשיתוף פעולה ועזרה הדדית עם העם העברי העצמאי בארצו. מדינת ישראל מוכנה לתרום חלקה במאמץ משותף לקדמת המזרח התיכון כולו". מלים אלה נכתבו בשעה שמתנהלת מלחמה. אולם מאז לא נראה כי קברניטי המדינה הפכו כל אבן, כמאמרו של אהוד ברק, כדי להשיג שלום. בנאום בכנסת באוגוסט 1952 אמר בן-גוריון: "כל ימי חיי ועד היום ראיתי כציוני וכיהודי בשלום ובהבנה עם הערבים ערך יסוד ראשוני [...] הייתי חושב זאת לחטא כבד לא רק לגבי דורנו, כי אם לגבי הדורות הבאים, אילו לא היינו עושים מצדנו כל האפשר למען הגיע לידי הבנה הדדית עם שכנינו הערבים, ואילו היו הדורות הבאים יכולים להאשים את ממשלת ישראל שהיא החמיצה איזו הזדמנות לשלום [...] לא הייתי רוצה להיות האיש שנכדינו או נכדי-נכדינו יאשימו אותו בכך, שהייתה אולי שנסה לשלום יהודי-ערבי באיזו שעה שהיא – והוא החמיץ אותה". אבל ההיסטוריה מלמדת, שאפילו בן-גוריון לא תמיד הפך כל אבן.

* פרופ' אלי פודה הוא חבר ועד מנהל במכון מיתוים ומרצה בחוג ללימודי האסלאם והמזרח התיכון באוניברסיטה העברית.

שבעים שנה לאחר פרסום מגילת העצמאות, ישראל עומדת בפני אתגר חמור, אולי החמור ביותר בתולדותיה מאז 1948: המשך הכיבוש משמעו, כי היהודים יהפכו בעתיד הקרוב למיעוט בשטח שבין הים התיכון לנהר הירדן, השולט על רוב ערבי-פלסטיני. התפתחות כזו מעלה סימן שאלה גדול לגבי האפשרות לקיים מדינה יהודית (התואר נזכר 19 פעמים במגילה!) דמוקרטית (מונח שאינו נזכר אך משתמע). כישלון לממש את המטרה הזו משמעו כישלונה של הציונות ושל מגילת העצמאות.

חגיגת העצמאות היא חגיגה לגיטימית של כל מדינה וחברה, אולם אם היא מהווה בסיס לשביעות רצון עצמית, טפיחה על השכם וחיזוק האגו (האינדיבידואלי והקולקטיבי) בלבד, הרי שאין היא ממלאת את ייעודה המלא. היא צריכה לשמש גם עת לחשבון נפש על מה שלא נעשה, ובעיקר על מה שצריך עוד לעשות. ויש מה לעשות.